

דתישכונע

פרשת ויקרא, תש"פ, מספר 1362

תורת כוהנים או תורת העם?

חיים בורגנסקי

העומד בחצר אוהל מועד אינו קשור לאדם הפשוט, שכן הקורבנות היחידים שמוקרבים עליו הם קורבנות התמיד.³ בספר שמות, אדם מישראל המבקש להקריב קורבן יכול לעשות זאת בכל מקום שירצה, על מזבח אדמה או מזבח אבנים, שכללי הקמתם וההקרבה בהם שונים לגמרי מאלה של המזבח שבמשכן.⁴ אם כן, בפרקי הקמת המשכן שבספר שמות הכינו בני ישראל את המשכן, אולם משה הפך לדמות המרכזית בהקמתו ובשימוש בו, וישראל נותרו צופים מרחוק בהשראת השכינה על אוהל מועד באש ובענן.

הפרשה הראשונה של ספר ויקרא מחוללת מהפך של ממש בתיאור הזה. לפי ספר ויקרא, כל אדם מישראל יכול להביא קורבן למשכן, וקורבן זה יוקרב על גבי המזבח שבחצר אוהל מועד, ולא על מזבח אדמה בחצרו של האדם. אמנם רק כוהנים יכולים לבצע עבודות על המזבח, אבל הקורבנות עצמם באים מכל אדם: "אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קֶרְבָּן לַיהוָה... אִם עֹלָה קֶרְבָּנוּ מִן הַבֶּקָר זָכָר תָּמִים יִקְרִיבוּנוּ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יִקְרִיב אֹתוֹ" (וי' א:ב-ג). אם אפשר להניח שהופעת השכינה על אוהל מועד מתבטאת גם באש האוכלת את הקורבן בראש המזבח,⁵ הרי הקורבן הפרטי המוקרב בויקרא על המזבח שבחצר המשכן מהווה חלק מאותה הופעה. דבר זה עומד בניגוד לספר שמות, שבו הקורבן של האדם הפרטי לא יכול להיות חלק מהשראת השכינה במשכן, שהרי הוא אינו מוקרב שם. במילים אחרות, בספר שמות "מאכלו" של המזבח הוא קורבן התמיד בלבד, והוא אינו קשור לאדם הפרטי. בספר ויקרא, "מאכלו" של המזבח הוא קורבנו של כל אדם, וכל אדם יכול

ספר ויקרא מכונה "תורת כוהנים", בעיקר בשל העובדה שרבים מחוקיו מתייחסים למקדש ולקודשיו. הנה דבריו של הרמב"ן בהקדמתו לספר:

ורוב פרשיות הספר הזה ידבר בהן עם הכוהנים: "דָּבַר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו" (וי' ו:יח), "צו אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת בְּנָיו" (שם:ב), ובפרשת קדושים תהיו קצת מצות לבני ישראל רובן נגרות עם עניני הקרבנות. הכינוי "תורת כוהנים" מעודד את הרושם כי ספר ויקרא, בעיקר בתחילתו, אינו פונה לאדם הרגיל מישראל, ועיסוקו בענייני כוהנים. רושם זה עולה בקנה אחד עם תחושה אפשרית של ריחוק מנושאי הספר, שהרי מקדש וקורבנות, טומאה וטהרה, וערכים והקדשות רחוקים מאוד מעולמו של האדם היום, גם משל זה המקיים מצוות. עם זאת, דומה שדחיקתו של הספר למרחב הכוהני מאבדת הרבה ממשמעותו האמיתית, שכן אף שהספר אכן מתאר את עבודתם של הכוהנים במשכן, חידושו הגדול טמון בקשר שבין המשכן לבין האדם הרגיל מישראל.

ספר שמות מתאר משכן אקסקלוסיבי, המשמש בעיקר כמקום התועודות של הקב"ה עם משה רבנו.¹ המשכן בנוי על פי הוראות מדויקות שנמסרו למשה, ואף שכל ישראל היו שותפים בבנייתו, בסופו של דבר משה הוא זה שמתואר כמקים המשכן.² עם הקמת המשכן שוכנים עליו ענן ה' ביום ואישו בלילה, ולאחר מכן ה' מדבר אל משה מאוהל מועד. מלאכת המשכן מסתיימת בכך שמאפייני הופעת השכינה בהר סיני עוברים לאוהל מועד. כך ביחס לענן ולאש, וכך ביחס לדיבור אל משה העובר מהר סיני אל בין שני הכרובים. המזבח

* הרב ד"ר חיים בורגנסקי, המחלקה לתלמוד באוניברסיטת בר אילן, רב היישוב הושעיה.

1 למשל שמ' כה:לב.
2 ראו, בהרחבה רבה, שמ' פרק מ', והכתוב בבמ' ז:א: "וַיְהִי בַיּוֹם כָּלֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמָּשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֹתוֹ וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל כְּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיִּקְדֹּשׁ אֹתָם".

3 שמ' כ:לח: "וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד", וראו בהמשך שם. להשלמת העניין ראו מאמרי: "בין מזבח אדמה לכרובי הזהב", דף שבועי לפרשת תרומה תש"ס (מס' 326).

4 שמות כ:כא-כג.

5 ראו שמות כט:מב-מג.

טְמֵאתָם" (וי' טז:טז). כמו בקורבנות החטאת והאשם, גם כאן הטומאה היא פועל יוצא של הזיקה שבין המשכן לבין האדם הפשוט, וכל עוד לא הוקם המשכן אין משמעות לטומאתו של אדם. במשכן המתואר בספר שמות, שכאמור לעיל הוא משכנו הבלעדי של משה, אין משמעות לטומאתו או לטהרתו של האדם הפשוט, שהרי המשכן של ספר שמות "אדיש" לנוכחותו של זה. רק המשכן של ויקרא, המקיים שיח מתמיד עם האדם הפשוט שבסביבתו, יכול להיפגע מנוכחותה של הטומאה אצל האדם הפשוט. לכן רק בספר ויקרא, אוהל מועד צריך להיטהר מטומאתם של בני ישראל, גם כאשר אין טומאה שטימאה אותו עצמו.

הנה כי כן, ספר ויקרא הוא "תורת כוהנים" מבחינה זו שהכוהנים מבצעים את עבודת המשכן בפועל, אולם במהותו יש בספר זה מרכיב עממי בולט, הבא לידי ביטוי בפתחת אוהל מועד לקהל כולו, בניגוד לאוהל מועד כפי שהוא מתואר בספר שמות.

בשולי הדברים: ספר ויקרא הוא ספר מאתגר. כפי שכבר ציינתי למעלה, האדם המודרני אינו חש קירבה לתכניו של הספר, והדבר משפיע גם על נטייה להתרחקות מלימודו ומניסיון להבין את תכניו. מבחינה מסוימת כינויו "תורת כוהנים" מאפשר לנו להתעלם מהספר, ולדחוק אותו הרחק מאיתנו, לעולמם של כוהני העבר. דומה שלמרות זאת, אין אנו רשאים להיבטל ממנו, ומוטלת עלינו החובה להבין מה יכול הספר הזה לומר לנו היום. ההבנה שספר ויקרא קורא לאנשים הפשוטים להיות שותפים להשכנת השכינה, ושמציאותה של השכינה בתוך עם ישראל קשורה בדרישה מכל אחד להיות ראוי לכך, עשויות לתת משמעות עכשווית ללימודו של הספר, גם אם פרטיו עוסקים בפרקטיקה שאינה קיימת היום.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

לתרום לקיומה התמידי של האש האוכלת בראש המזבח.⁶

מגמה זו של שיתוף קורבנו של האדם הפרטי בעבודת המזבח עתידה להתעצם בהמשך הספר,⁷ ואוהל מועד יהפוך למקום היחיד שבו מותר להקריב קורבן לה'. בכך יהפוך המשכן ממקום ההתוועדות של משה עם הקב"ה, כמתואר בספר שמות, למקום התוועדות של כל אדם עם הקב"ה. ספר ויקרא הופך את השראת השכינה במשכן למשהו שנוגע לכל אדם מישראל, ולא רק למשה ולכוהנים.

לתהליך זה יש השלכות נוספות. האחת היא הופעתם של שני קורבנות חובה חדשים: "חטאת" ו"אשם". הקורבנות המופיעים בספרים בראשית ושמות הם עולות וזבחים,⁸ ובהתאם לכך, האדם הפשוט מקריב על מזבח האדמה שלו עולות ושלמים בלבד.⁹ אמנם אנו מוצאים קורבן חטאת בשמות כ"ט, בציווי הקדשת אוהל מועד והכוהנים בימי המילואים, אבל קורבן זה אינו מוקרב לכפרתו של אדם, אלא תפקידו לחטא את המזבח.¹⁰ בפרשתנו התורה דורשת מהאדם החוטא להביא קורבן כדי לכפר על חטאו.

ניתן לומר שבעקבות הקמת המשכן והשראת השכינה בתוכו, השכינה "חשופה" לחטאו של האדם החי בסביבת המשכן. דומה שהתהליך הוא כפול: מצד אחד הקמת המשכן מעצימה את החטא ומנכיחה אותו, ולכן חייב להתקיים מעשה שיכפר עליו. מצד שני, הזיקה המצויה בספר ויקרא בין האדם לבין המשכן מחייבת לקבוע את המשכן עצמו כמקום הכפרה. שוב אנו רואים שהמשכן בספר ויקרא אינו קשור רק למשה אלא לכל אדם מישראל, וחטאו של האדם הפשוט עלול לפגוע במשכן זה.

כמו קורבנות החטאת והאשם, גם נושא הטומאה מופיע לראשונה בספר ויקרא. עד כאן לא עסקה התורה בטומאה בכלל, ורק ספר ויקרא מלמד כי אנשים וכלים יכולים להיטמא, וכי ניתן להיטהר מטומאה זו. יתר על כן, התורה מציינת שאוהל מועד עצמו נטמא מטומאתם של ישראל: "וְכִפֹּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֹּמְאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֶּׁכֶן אִתָּם בְּתוֹךְ

6 וראו גם ו' א-ז.

7 ו' ז:ח-ט.

8 ראו למשל, בר' מו:א; שמ' י:כה; יח:יב.

9 שמ' כ:כא.

10 שמ' כט:לו.